

بازگشت قوام‌السلطنه در اسناد وزارت خارجه آمریکا

۲۶ تیر ۱۳۹۴ ساعت ۱۴:۱۲

وزیر مختار ایران شدیداً بر این امر پا فشاری می‌کرد که بریتانیا تلاش می‌کند رئیس‌الوزراهای وطن‌پرست را یکی پس از دیگری از سر راه بردارد تا بتواند کابینه‌ای را سرکار بیاورد که خواسته‌های ایشان را در ایران عملی سازد. وزیرمختار اضافه کرد که رئیس‌الوزرا در تلگرامی به وی اعلام کرده است که اوضاع در ایران روز به روز وخیم‌تر و خطرناک‌تر می‌شود.

همانطور که در پژوهش دیگری شرح داده‌ایم، از آنجا که مشیرالدوله در حمایت از شرکت نفت انگلیس-ایران برای دستیابی به امتیاز نفت شمال کوتاهی کرد و از پذیرفتن درخواست این شرکت سر باز زد، نارضایتی بریتانیا را برانگیخت. حسین علاء وزیرمختار ایران در واشنگتن، در تاریخ ۲ فوریه ۱۹۲۲ با دیرینگ، معاون وزیر خارجه آمریکا، در دفتر وزارت خارجه، ملاقات کرد: «وزیر مختار ایران شدیداً بر این امر پا فشاری می‌کرد که بریتانیا تلاش می‌کند رئیس‌الوزراهای وطن‌پرست را یکی پس از دیگری از سر راه بردارد تا بتواند کابینه‌ای را سرکار بیاورد که خواسته‌های ایشان را در ایران عملی سازد. وزیرمختار اضافه کرد که رئیس‌الوزرا در تلگرامی به وی اعلام کرده است که اوضاع در ایران روز به روز وخیم‌تر و خطرناک‌تر می‌شود.» در ۲۷ فوریه ۱۹۲۲، سر پرسی لورن با ارسال نامه‌ای «شخصی و بسیار محرمانه» به مشیرالدوله هشدار داد که اگر مجلس با اعطای امتیاز مشترک به دو شرکت استاندارد اویل و انگلیس-ایران استنکاف ورزد، تاوان سنگینی خواهد پرداخت* و در ادامه اضافه می‌کند: «از جنابعالی تقاضا دارم این نامه را به دقت مطالعه فرمایید. اگر نبود حساسیت این مسئله و حیاتی بودن آن برای ایران، به هیچ وجه مصدع اوقات شریف نمی‌شدم. چنانچه در نامه دعای مطرح شده است که به نظر شما قابل استفاده است، از شما تقاضا دارم که آنها را بپذیرید. کاملاً مطمئن هستم که جناب عالی برداشت ناصوابی از موضوعی که صریحاً مطرح کردم، نخواهید داشت.»

انگرت در گزارش این قضیه فاش کرد که لورن از سفارت آمریکا نیز درخواست کرد که تقاضای مشابهی را از مشیرالدوله مطالبه کند: «اما سفارت خود را معذور از این کار دانسته و اعلام کرد از آنجا که اطلاعات مقامات سفارت در مورد این موضوع به اندازه کافی روشن و کامل نیست، مقامات سفارت اجازه ندارند چنین پیشنهادی را ارائه کنند.» در ۱۳ مارس ۱۹۲۲، چیلتون از طرف سفارت کبرای بریتانیا در واشنگتن به ملاقات دیرینگ رفت و دو تلگرامی را که از تهران رسیده بود، مشاهده کرد؛ هر دو تلگرام حاکی از نارضایتی بیش از حد بریتانیا از مشیرالدوله بود: «دیگری از ملاقات رئیس‌الوزرا و وزیرمختار بریتانیا خبر می‌دهد...

وزیرمختار بریتانیا اذعان می‌کند تصحیح مکرر تصورات غلط رئیس‌الوزرا او را کلافه کرده است و اضافه می‌کند به این نتیجه رسیده است که دولت کنونی ایران کاملاً مستعد است که با دستان خود، خود را نابود کند.» انگرت در ۱۶ مارس ۱۹۲۲ در تلگراف خود چنین می‌نویسد: «همانطور که مکرراً آشکار شده است دولت ایران با پیشنهاد امتیاز نفتی به آمریکا را علیرغم بریتانیا داده است و این پیشنهاد مشارکت اخیر [بین استاندارد اویل و شرکت نفت انگلیس و ایران] با بی‌اقبالی تمام روبرو شده است. با اینکه مجلس

تاکنون اقدام رسمی صورت نداده است، چنانچه امتیاز مذکور در قالب فعلی خود ارائه شود، رد شدن آن از طرف مجلس تقریباً قطعی خواهد بود؛ به خصوص اگر دولت ایران در آینده نزدیک موفق شود بودجه مورد نیاز خود را به صورت مستقل تأمین کند.» حسین علاء در ۱۸ مارس ۱۹۲۲ با دیرینگ، ملاقات می‌کند: «وی اظهار داشت که وزیرمختار بریتانیا نامه بسیار ناشایستی را به رئیس‌الوزرای ایران نوشته است... وزیرمختار ایران سپس به رویکرد تجاوزکارانه و توجیه‌ناپذیر بریتانیا اشاره کرد و گفت تنها هدف آنها این است که خواسته‌های خود را بدون توجه به حقوق ملت ایران، عملی سازند.» در روزهای آغازین ماه آوریل، مجلس طرح شراکت میان استاندارد اوپل و شرکت نفتی انگلیس - ایران را (در خصوص استخراج نفت شمال) رد کرد. تلگرام اسکینر در ۲۴ آوریل از این قرار است: «دو هفته پیش، پارلمان ایران طرح شراکت را که به آن ارائه شده بود، رد کرد.» بلافاصله پس از این ماجرا، شایعه سرنگونی قریب‌الوقوع کابینه در همه جا پیچید. در ۱۲ می ۱۹۲۲، هیوز* در تلگرامی به جوزف کرنفلد، وزیرمختار جدید آمریکا در تهران، اعلام می‌کند: «مطبوعات از انحلال کابینه خبر می‌دهند. تأیید این مطلب از طریق تلگرام موجب امتنان است.» مشیرالدوله در ۲۹ می ۱۹۲۲ کناره‌گیری کرد و خبر کناره‌گیری او کمی پیش از موعد انتشار یافت. کرنفلد در گزارش‌های خود به نارضایتی بسیار انگلیسی‌ها از مشیرالدوله اشاره می‌کند. بر اساس گزارش‌های وی، رضاخان، وزیر جنگ به رئیس‌الوزرا دستور داده است «نباید خانه خود را ترک کند». مشیرالدوله وحشت‌زده اطاعت کرده و فوراً از سمت خود کناره‌گیری کرد. کرنفلد می‌افزاید: «انگلیسی‌ها از هر وسیله ممکن استفاده می‌کنند تا دولت ایران را وادار به دادن امتیاز کنند... سرنگون کردن کابینه مشیرالدوله نیز در همین راستا صورت گرفت.»

در ۸ ژوئن ۱۹۲۲، حسین علاء در وزارت خارجه [آمریکا] به گفتگو با آلن دالس نشست: «وی [حسین علاء] همچنین به من گفت در گزارش‌هایی که به دست او رسیده است، احتمالاً قوام‌السلطنه برای تشکیل کابینه جدید انتخاب خواهد شد. وی افزود، قوام کسی است که اولین بار طرح استخدام مستشاران آمریکایی را ارائه کرد. بنابراین چنانچه وی تشکیل کابینه دهد، کوچکترین شکی نیست که سیاست گذشته خود را در پیش خواهد گرفت.» در ۱۳ ژوئن ۱۹۲۲، قوام‌السلطنه در تلگرامی به حسین علاء می‌نویسد: «نظر به اتفاق رأی وکلای مجلس و تأیید و دستور شاه، منصب ریاست وزرا را پذیرفتم. من هنوز کابینه خود را معرفی نکرده‌ام، اما از آنجا که مایلم قضایای اخیر در مجلس در مورد امتیاز نفتی به درستی آشکار گردد، اصرار داشتم که هر چه زودتر شما را آگاه سازم.» در ۱۰ ژوئن ۱۹۲۲، مجلس با تصویب لایحه‌ای، قانون حق‌الامتیاز ۲۳ نوامبر ۱۹۲۱ را اصلاح کرده و بدین ترتیب درها را به روی شرکت نفتی نیویورکی سینکلر اوپل گشود. در ۱۴ ژوئن ۱۹۲۲، حسین علاء به وزارت خارجه آمریکا رفته وی رونوشت تلگرام ۱۳ ژوئن قوام‌السلطنه را در اختیار وزارت خارجه [آمریکا] قرار داد: «وزارت خارجه دیروز به اطلاع شما رساند، متممی که در تکمیل بند اول قطعنامه نوامبر سال گذشته ارائه شده بود، در ۱۰ ژوئن به تصویب مجلس رسید. نمایندگان مجلس طرح‌های شرکت نفتی سینکلر را به نفع ایران می‌دانند. بنابراین این نمایندگان تصمیم گرفتند چنانچه شرکت استاندارد اوپل سر تسلیم در برابر خواسته‌های دولت ایران فرود نیاورد، دست کابینه بعدی را برای دادن امتیاز به هر یک از شرکت‌های مسئولیت‌پذیر و مستقل آمریکایی باز بگذارند... شما می‌بایست کاملاً هوشیار باشید که طرفین از این قضیه برای بی‌اعتبار ساختن ایران و یا ترساندن سرمایه آمریکایی بهره نبرند.» دومین کابینه قوام‌السلطنه در ۱۷ ژوئن ۱۹۲۲ تشکیل شد. وی عهده‌دار منصب وزیر خارجه نیز بود. رضا نیز بر مسند خود، وزارت جنگ باقی ماند. حسین علاء در مورد کابینه جدید چنین گزارش می‌کند: «بازگشت مجدد قوام‌السلطنه به قدرت و برکنار شدن مشیرالدوله و همچنین کنترل مستقیم روابط خارجی کشور، وقایع بسیار مهمی هستند. وی [قوام] کسی است که خط و مشی سیاسی فعلی ایران را در برابر آمریکا ترسیم کرده است. این بدین معنی است که

مردم ایران همواره خواهان مستحکم‌تر ساختن روابط دوستانه با ایالات متحده هستند و امیدوارند مذاکراتی که از یک سال پیش آغاز شده است، به نتایج مفیدی ختم شود؛ مذاکراتی که برای همکاری‌های اقتصادی و تکنیکی سرگرفت و ایران را به پیشرفت و نوسازی اقتصادی مطمئن ساخت. «کرنفلد متذکر می‌شود که کابینه جدید «کاملاً طرفدار آمریکا است و مشتاقانه خواهان یاری مستشاران آمریکایی می‌باشد» و می‌افزاید «قوام به یک عنصر ضدانگلیسی تبدیل شده است.» علاوه بر توافقات نفتی، قوام‌السلطنه، میلسپو و گروهی از مستشاران آمریکایی را به استخدام دولت ایران درآورد. روی کار آمدن مجدد قوام‌السلطنه و تشکیل کابینه وی، چندان به مزاج بریتانیا خوش نیامد. آنها تلاش کردند با شایع ساختن رشوه‌خواری قوام، از انتخاب مجدد او جلوگیری کنند. در مقابل، قوام‌السلطنه اسنادی را در اختیار کرنفلد قرار داد که رشوه‌خواری و فساد عوامل بریتانیا را در تهران به اثبات می‌رساند. روی کار آمدن مجدد قوام‌السلطنه و سرکوب سیمیتکو که پیش از این ذکر شد، منازعه سختی را میان قوام و رضاخان به دنبال داشت؛ که در نهایت رضاخان، که از جانب بریتانیا و ارتش حمایت می‌شد، از این منازعه پیروز بیرون آمد. پیش از این گفته شد که در ۱۴ آگوست ۱۹۲۲ بختیاری‌ها شماری از نیروهای دولتی ایران را قتل‌عام* کردند؛ حادثه مذکور، نقطه شروع منازعه میان این دو تن بود. به دنبال این جریان، شورش‌های «ضد یهودی» در تهران آغاز شد.

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/۲۰۶۲۲/آمریکا-خارج-وزارت-اسناد-السلطنه-قوام-باز-گشته/>